

4. Пашук А. Суд і судочинство на Лівобережній Україні в XVII –XVIII ст. 1648–1782 / А. Пашук. – Л. : Вид-во Львів. ун-ту, 1967. – 179 с.
5. Скомороха Л. Державна виконавча служба: Історія і сучасність // Право України. – 2002. – № 8. – С. 94–98.
6. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів // Відомості Верховної Ради України. –2016. – № 1403-VII. – Ст. 55.
7. Приватний судовий виконавець. Естонський досвід // Юридична газета. – 2004. – № 11(23) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.debts>.
8. Матеріали Міжнародного форуму щодо впровадження інституту приватних виконавців // Приватні виконавці: все тільки починається. – «Юридична практика» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bankruptcy-ua.com/articles/5185>.
9. Марченко М. Становлення приватного виконавця в Україні // «Підприємництво, господарство і право». – 2016. – № 4.

ЦИБАНЬ А. А.,
аспірант кафедри
цивільно-правових дисциплін
(Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна)

УДК 347.1

ДО ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЇ «СУБ'ЄКТИВНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ ОБОВ'ЯЗОК» ТА КАТЕГОРІЇ «ЗАБОРОНА»

Розглянуто питання співвідношення категорії «суб'єктивний цивільний обов'язок», як активного, так і пасивного типу, з категорією «заборона».

Ключові слова: *цивільні правовідносини, суб'єктивний цивільний обов'язок, міра поведінки, класифікація суб'єктивного цивільного обов'язку, категорія «заборона».*

Рассмотрен вопрос соотношения категории «субъективной гражданской обязанности», как активного, так и пассивного типа, с категорией «запрет».

Ключевые слова: *гражданские правоотношения, субъективная гражданская обязанность, мера поведения, классификация субъективной гражданской обязанности, категория «запрет».*

The author considered the issue of the relationship an active and passive type of subjective civil duties with a category of «prohibition».

Key words: *civil relationship, subjective civic duty measure behavior, subjective classification of civil duty, category of „prohibition”.*

Вступ. Доволі часто у нашому житті обов'язок вчинити певну дію або утриматись від її вчинення передбачає заборону у виборі певної поведінки. Яким же чином співвідносяться досліджувані категорії в правовій доктрині, чи є вони тотожними або абсолютно самостійними? Відповідь на це питання необхідна для повного та всебічного дослідження правової природи суб'єктивного цивільного обов'язку, оскільки з метою всебічності заявленого аналізу не можна оминати важливий аспект класифікації суб'єктивних цивільних обов'язків на активні обов'язки та пасивні обов'язки, а також проблематику їхнього співвідношення із категорією «заборона». Оскільки важливою властивістю класифікації є систематизація знань про досліджуваний об'єкт, вивчення існуючих видів цивільних обов'язків буде слугувати більш точному розумінню досліджуваного питання.

Постановка завдання. Так, поверхневе вивчення питання класифікації суб'єктивних цивільних обов'язків тягне за собою неможливість у повному обсязі дослідити та сформулювати єдиний науковий підхід до розуміння правової природи цієї категорії у цілому. Всебічне дослідження окремих видів цивільних обов'язків дасть змогу розмежувати властивості, на перший погляд, однорідних понять, допо-

може встановити унікальність кожного виду необхідної поведінки зобов'язаної особи, що призведе до уникнення спірних питань у правозастосовній практиці.

Результати дослідження. Увагу класифікації цивільних обов'язків приділяли ще у радянські часи, проте їхнє вивчення відбувалось переважно крізь призму соціального призначення. Дослідженню класифікації цивільних обов'язків приділяли увагу чимало як вітчизняних, так і зарубіжних цивілістів. Серед них такі науковці, як: В.П. Грибанов, В.С. Єм, Р.О. Стефанчук, Д.В. Боброва, О.А. Шемчук, Є.О. Суханов тощо.

Слід зазначити, що у дослідженні співвідношення заявлених категорій буде проведено на підставі догматичної класифікації цивільних обов'язків на активні та пасивні. За науковою точкою зору Д.В. Бобрової, зобов'язана особа, залежно від зв'язку суб'єктивного цивільного права і суб'єктивного цивільного обов'язку, виконує певні дії (наприклад, передає майно, сплачує гроші, тощо), або вона зобов'язана утриматись від вчинення певних дій та не перешкоджати здійсненню уповноваженою особою своїх прав [1, с. 83].

Тобто, відповідно до зазначеної думки, суб'єктивний цивільний обов'язок активного типу полягає у вчиненні конкретної дії зобов'язаною особою, у той час як утримання від вчинення певної дії та не перешкоджання у здійсненні суб'єктивних прав, є сутністю суб'єктивного цивільного обов'язку пасивного типу.

Враховуючи вказану класифікацію, виникає питання співвідношення категорій «заборона» із категорією «суб'єктивний цивільний обов'язок», при чому як активного, так і пасивного типу, оскільки суб'єктивний цивільний обов'язок може передбачати за своєю сутністю заборону конкретної поведінки для зобов'язаної особи.

Якщо розглядати категорію «заборона» як загально-юридичне поняття, необхідно зазначити, що до пануючої наукової думки, заборона – це спосіб правового регулювання, що являє собою покладення на особу суб'єктивного юридичного обов'язку пасивного типу, відповідно до якого вона повинна утриматись від визначених правом форм поведінки [9, с. 214–215].

У свою чергу, як цивільно-правове явище, категорія «заборона» полягає в імперативі до зобов'язаної особи щодо вибору певної поведінки, а тому повинна співвідноситись із такою категорією як «суб'єктивний цивільний обов'язок», який також регулює належну поведінку у цивільних правовідносинах з боку зобов'язаної особи. Тобто, заборони у цивільному праві характеризуються доволі тісним зв'язком із суб'єктивними цивільними обов'язками. Проте невизначеним є трактування заборони як окремого класифікаційного виду суб'єктивного цивільного обов'язку чи самостійного засобу регулювання цивільних правовідносин.

Так, обов'язок вчинення активних дій у собі може передбачати заборону на підставі очевидної взаємної визначеності, адже радянський вчений В.С. Єм зазначав: «Те, що повинно бути виконано, є тим, що не можливо залишити не виконаним». Науковець підсумував, що елементом змісту цивільного обов'язку, яким передбачається вчинення активних дій, може виступати імпліцитна заборона [2, с. 39]. Така заборона є скритою у самому обов'язку активного типу. Тобто, у такому випадку імпліцитною заборonoю виступає така поведінка зобов'язаної особи, за якої вона повинна утриматись від бездіяльності, оскільки має чіткий обов'язок вчинити певну дію.

У свою чергу, щодо пасивного типу суб'єктивного цивільного обов'язку, вітчизняний цивіліст Р.О. Стефанчук зазначав: «Пасивним (негативним) обов'язком є спонукання зобов'язаною суб'єкта до утримання від учинення певних дій, якими порушуються публічні інтереси та інтереси уповноважених осіб (наприклад, заборона заподіювати шкоду іншим особам зумовлює обов'язок не вчиняти дій, якими може бути завдано шкоду)» [3]. Досліджуючи цивільні обов'язки пасивного типу зазначеної класифікації, можемо зазначити, що обов'язок пасивного типу, а саме утримання від вчинення певної дії, опосередковано також може містити заборону його вчинення. Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 651 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом. Тобто, аналіз цієї норми дає змогу говорити про те, що оскільки для зміни або розірвання дво- або багатостороннього правочину необхідна згода його сторін, якщо інше не встановлено договором або законом, то за відсутності цих умов у учасників цивільних правовідносин має місце недопустимість односторонньої зміни або відмови від правочину [4].

Існує думка, що обов'язок пасивного типу ґрунтується на існуванні правової заборони здійснювати певні дії, де зобов'язана особа повинна утримуватись від здійснення заборонених дій для уникнення застосування правових санкцій [7].

У процесі дослідження цивільних обов'язків пасивного типу важливим є питання розуміння сутності категорії «заборони» та її співвідношення із поведінкою зобов'язаної особи, яка передбачає утримання від вчинення певних дій з боку такої особи. Так, за науковою точкою зору цивіліста Є.О. Суханова, сутністю цивільних обов'язків пасивного типу є цивільно-правові заборони, які, за своєю природою,

означають юридичну неможливість вчинення дій, що порушують інтересів держави та уповноважених осіб. На підтвердження зазначеного, науковець вказує на наявність різноманітних функціональних можливостей заборон у цивільно-правовому регулюванні, так, дані заборони виконують важливу функцію, яка полягає у встановленні меж здійснення суб'єктивних цивільних прав [5, с. 122–123]. Крім того, за даною позицією у цивільно-правовому механізмі регулювання виокремлюються заборони, які породжують обов'язки одного суб'єкта цивільних правовідносин перед іншим, та загально-регулятивні заборони, тобто, ті обов'язки принципового характеру, які покладаються на усіх учасників цивільних правовідносин. Прикладом таких обов'язків є обов'язок дотримуватися цивільного законодавства і норм моральності, здійснювати суб'єктивні цивільні права відповідно до їх соціального призначення.

Тим не менш, зазвичай заборони встановлюються саме державою для забезпечення цих інтересів, водночас обов'язок утриматись від вчинення певної дії стосується конкретно-визначеної особи, яка виступає учасником цивільних правовідносин.

З іншого боку, російський науковець О.А. Шемчук стверджує: «Обов'язки та заборони є самостійними засобами цивільно-правового регулювання відносин» [6, с. 146].

Так, для відмежування обов'язків, змістом яких є заборони, від пасивних обов'язків утриматись від вчинення певних дій необхідно зважати на їх правову природу та деякі особливості.

Заборони породжують обов'язки одного суб'єкта цивільного правовідносини перед іншим: заборону односторонньої відмови від виконання договору, переведення боргу без згоди кредитора і їм подібні [8].

Слушно зауважив у своїй дисертаційній роботі радянський вчений-цивіліст В.С. Єм: «Обов'язки, які породжені заборонами, по своїй правовій природі встановлюють юридичну неможливість вчинення діянь, якими може бути нанесена шкода інтересам держави, суспільства, або конкретної фізичної особи. Заборони виступають як владний імператив, який вказує на недопустимість об'єктивно-можливого, суспільно-шкідливого діяння (поведінки) зі сторони зобов'язаної особи» [2, с. 61].

Саме ця юридична неможливість вчинення суспільно-шкідливого діяння з боку зобов'язаної особи встановлюється за певною метою, а саме для забезпечення сталого правового порядку.

Важко не погодитись з думкою О.А. Шемчук, відповідно до якої заборони передбачають бездіяльність, метою якої є підтримання правопорядку, а міра необхідної поведінки, яка складає суб'єктивний цивільний обов'язок, реалізується на вільний розсуд зобов'язаною особою для забезпечення інтересів уповноваженої особи шляхом виконання активних чи пасивних дій [6, с. 146]. Так, заборонам притаманний імперативний характер, який полягає у встановленні з боку держави обов'язку неприпустимості вчинення різного роду діянь зі сторони зобов'язаних осіб, а також їм притаманна розповсюдженість на широке коло осіб. Аналіз змісту диспозиції ч. 2 ст. 288 ЦК України дає змогу зробити висновок, що учасникам цивільних правовідносин забороняється вчинення дій, які полягають у здійсненні в будь-якій формі фізичного чи психічного тиску на фізичну особу та інших передбачених цією нормою дій, спрямованих на порушення права на свободу [4]. У свою чергу, суб'єктивний цивільний обов'язок виступає мірою необхідної поведінки, яка може визначатися як умовами договору, так і правовою нормою та іншими юридичними фактами, такими, як делікти та судові акти, оскільки суб'єктивний цивільний обов'язок може виступати елементом як публічно-правових, так і приватноправових відносин. Тобто, суб'єктивний цивільний обов'язок, у першу чергу, характеризується волевиявленням сторін та може стосуватися конкретної особи і мати індивідуальний характер.

Підтримуючи вищевказану думку, можна зазначити, що для регулювання учасниками приватноправових відносин використовується саме цивільний обов'язок пасивного типу, а не категорична заборона, яким суб'єкти цих правовідносин встановлюють обов'язок один перед іншим в утриманні від певних дій, тобто, основою регулювання їх відносин є волевиявлення, а не категоричний імператив. Крім того, порівнюючи категорію «заборони» із категорією «цивільний обов'язок», можна зазначити, що заборона за своєю сутністю передбачає повну бездіяльність, а цивільний обов'язок передбачає, крім утримання від вчинення певних дій, здійснення активної поведінки зобов'язаною особою.

Таким чином, вважаємо, що ототожнювати заборону, якою встановлюється відповідний обов'язок із суб'єктивним цивільним обов'язком пасивного типу, не доцільно, оскільки ці категорії у цивільному праві, хоч і є схожі за своїм змістом, відрізняються один від одного за своєю правовою природою та сутністю.

Окрім класичного поділу цивільних обов'язків на пасивні та активні, радянський цивіліст В.С. Єм, з поміж іншого, серед цивільних обов'язків пасивного типу виокремлює обов'язки-принципи, або «обов'язки обов'язків». За їх правовою природою їм притаманний загальний характер, тобто, як вважає науковець, вони існують незалежно від наявності цивільних правовідносин між суб'єктами і здійснюють інтегративну та синхронізаційну функцію. Головною передумовою існування даних обов'язків є правоздатність, оскільки, як зазначає цивіліст, прояв обов'язків-принципів здійснюється у двох напрямках. Перший полягає в існуванні всезагальної заборони до будь-якого правоздатного суб'єкта щодо

порушення діючого законодавства, та заборони здійснення суб'єктивних цивільних прав у розрізі з їх призначенням. Другий напрямок полягає у тому, що оскільки правоздатність суб'єктів правовідносин полягає не тільки можливості набувати суб'єктивні права та обов'язки, а й у можливості виступати їх носіями, то всезагальні обов'язки супроводжують вже існуючі суб'єктивні цивільні права та обов'язки, які склалися між учасниками у цивільних правовідносинах [2, с. 44].

Однак, вважаємо дискусійним виокремлення серед зазначеного виду цивільних обов'язків-принципів загального характеру, оскільки за своєю правовою природою категорія цивільного обов'язку відрізняється від категорії принципів у цивільному праві, а тому ототожнення принципів цивільного права, які є основоположними для усіх суб'єктів цивільних правовідносин та цивільних обов'язків пасивного типу, є суперечливим.

Важко не погодитись із науковою думкою цивіліста О.А. Шемчук, відповідно до якої «принцип є первинним по відношенню до обов'язку, він є ідеєю, яка спрямовує законодавця на необхідність обмежити або стимулювати поведінку суб'єктів за допомогою механізму заборон». Дійсно, принцип, який у своєму змісті містить заборону, є не просто мірою необхідної поведінки зобов'язаної особи, яким виступає обов'язок, а у першу чергу основоположною засадою, фундаментом, на якому й базуються регулятивні засоби цивільних правовідносин. Так, зазначені обов'язки-принципи існують ще до виникнення конкретних цивільних правовідносин між суб'єктами і за своєю природою лише гарантують та забезпечують цивільні права та обов'язки, які виникли у учасників суспільних відносин, а не створюють нової міри необхідної поведінки зобов'язаної особи. Їх загальний характер також проявляється і в тому, що, крім їхньої розповсюдженості на усіх правоздатних осіб, дані обов'язки заборонного характеру можуть стосуватися й інших галузей права за аналогією, це підтверджує їх особливий статус та значення для регулювання певних правовідносин на відмінно від конкретного цивільного обов'язку, притаманного учаснику цивільного правовідношення [6, с. 146].

Крім того, принципи цивільного права, як правило, стосуються цивільного права у цілому, кожної її норми та абсолютно усіх правовідносин, які цими нормами регулюються, а заборони за своїм характером можуть стосуватися не лише галузі у цілому, а й конкретних її інститутів, що також підтверджує сумнівність тотожності між принципами та заборонами, які складають цивільні обов'язки.

Отже, зазначені обов'язки-принципи, елементом яких можуть виступати заборони, вважаємо за необхідне розглядати окремо від цивільних обов'язків пасивного типу, оскільки перші є підвалинами, на яких базуються другі, та метою перших є забезпечення і створення нормальних умов для існування у учасників цивільних правовідносин цивільних обов'язків.

Висновки. Таким чином, враховуючи наведені наукові позиції, можна зробити висновок, що категорію «заборона», не зважаючи на тісний зв'язок із категорією «суб'єктивний цивільний обов'язок», не слід ототожнювати або розглядати як частину і ціле. На нашу думку, досліджувані категорії мають різний характер та різну правову природу і виступають самостійними засобами регулювання цивільно-правових відносин, а тому повинні розглядатись окремо одна від одної, тобто самостійно.

В свою чергу, проведене дослідження окремих класифікаційних видів суб'єктивного цивільного обов'язку, та такої категорія, як «заборона», дає можливість більш детально охарактеризувати правову природу суб'єктивного цивільного обов'язку задля уникнення розбіжностей в правозастосовній практиці.

Список використаних джерел:

1. Цивільне право України: Підручник: у 2-х кн. / [О.В. Дзера, Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.]; За ред.: О.В. Дзера, Н.С. Кузнєцова.; Київ. нац. ун-т. ім. Т. Шевченка. – 2-е вид., допов. і перероб. – К.: Юрінком Інтер 2004. – 735 с.
2. Ем В.С. Категория обязанности в советском гражданском праве (вопросы теории): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / В.С. Ем; МГУ ім. М.В. Ломоносова. – М., 1981. – 209 с.
3. Цивільне право України: Навч. посібник / [Ю.В. Білоусов, С.В. Лозінська, С.Д. Русу та ін.]; За ред. Р.О. Стефанчука; М-во освіти і науки України. – К.: Прецедент, 2005. – 448 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/stefanchuk_tsivpu/part3/301.html.
4. Цивільний кодекс України, у ред. від 02.11.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page11>.
5. Гражданское право: в 4 т. Том. 1: Общая часть: учеб. для студентов вузов, обучающихся по направлению 521400 и по специальности 021100 «Юриспруденция» / [В.С. Ем и др.]; отв. ред. Е.А. Суханов. – 3-е изд. перераб и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 720 с.
6. Шемчук О.А. Категория «обязанность» в гражданском праве: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / О.А. Шемчук; «Байкальский государственный университет экономики и права». – Иркутск, 2014. – 185 с.
7. Старцев О.В., Харитонов С.О., Харитонova О.І. Цивільне право України: Підручник. – 3-е вид., допов. і перероб. – К.: Істина 2013. – 808 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki>.

com/1486011046167/pravo/zagalni_polozhennya_pro_zdiysnennya_tsivilnih_prav_vikonannya_tsivilnih_obov'yazkiv.

8. Цивільне право: У 2 т. Том 1: Підручник / Відп. ред. проф. Е.О. Суханов. – 2-е вид., перероб. і доп. – М.: Видавництво БЕК, 2000. – 816 с/ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bibliograph.com.ua/grazhdanskoe-pravo-3/49.html>.

9. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / [М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін. / за ред. М.В. Цвік, О.В. Петришин. – Х.: Право, 2009. – 584с.

ЧЕНШОВА Н. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного
та трудового права
(Криворізький економічний інститут
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»)

БАРИШЕВА М. І.,

студентка V курсу
(Криворізький економічний інститут
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»)

УДК 349.4

ВІДЧУЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК, ІНШИХ ОБ'ЄКТІВ НЕРУХОМОГО МАЙНА, ЩО НА НИХ РОЗМІЩЕНІ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ПРИВАТНІЙ ВЛАСНОСТІ, ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ ЧИ З МОТИВІВ СУСПІЛЬНОЇ НЕОБХІДНОСТІ

Статтю присвячено проблемі примусового відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. На основі аналізу, узагальнення й систематизації нормативно-правових актів України, які регулюють зазначене питання, було виділено певне коло його не досить врегульованих складників. У процесі аналізу законодавства України та зарубіжних країн було зроблено висновки та сформульовано рекомендації щодо покращення чинного законодавства.

Ключові слова: земельна ділянка, примусове відчуження, суспільна необхідність, суспільна потреба.

Статья посвящена проблеме принудительного отчуждения земельных участков, других объектов недвижимого имущества, размещенных на них, находящихся в частной собственности, для общественных нужд или по мотивам общественной необходимости. На основе анализа, обобщения и систематизации нормативно-правовых актов Украины, регулирующих поднятый вопрос, был выделен определенный круг его недостаточно урегулированных составляющих. В ходе анализа законодательства Украины и зарубежных стран были сделаны выводы и сформулированы рекомендации по улучшению действующего законодательства.

Ключевые слова: земельный участок, принудительное отчуждение, общественная необходимость, общественная потребность.

The article is devoted to the compulsory acquisition of land and other immovable property located at them, which are privately owned, for public needs or social necessity. Based on the analysis, generalization and systematization of legal acts of Ukraine governing the issue was allocated a range of not enough regulatory its components. During the analysis of legislation of Ukraine and foreign countries were the conclusions and recommendations to improve the current legislation.

Key words: land, expropriation, social need, social need.

